

TURINYS

PRATARMĖ.....	14
I skyrius. KONSTITUCINĖS TEISĖS ĮVADAS.....	19
1 poskyris. Konstitucinė teisė – nacionalinės teisės sistemos branduolys ir teisės sistemą integruojanti teisės sritis	
<i>/E. Jarašiūnas/</i>	20
1.1. Konstitucinės teisės sąvokos vartojimo aspektai.....	20
1.2. Konstitucinės teisės reguliavimo objektas ir metodas.....	24
1.3. Konstitucinė teisė – nacionalinės teisės sistemos branduolys ir teisės sistemą integruojanti teisės sritis.....	32
1.4. Konstitucinė teisė ir Konstitucijos teisė arba konstitucinė teisė siaurąja prasme ir konstitucinė teisė plačiąja prasme	35
1.5. Socialinė konstitucinės teisės paskirtis.....	37
1.6. Konstitucinės teisės normos, principai ir institutai.....	40
1.7. Konstituciniai teisiniai santykiai.....	49
2 poskyris. Lietuvos konstitucinės teisės šaltiniai	
<i>/T. Birmontienė/</i>	53
2.1. Teisės šaltinio sąvoka. Lietuvos konstitucinės teisės šaltinių klasifikavimas.....	54
2.2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Konstitucijos pataisos. Konstituciniai įstatymai ir konstituciniai aktai – sudedamoji Konstitucijos dalis.....	57
2.3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai kaip konstitucinės teisės šaltinis.....	59
2.4. Konstituciniai įstatymai (pagal Konstitucijos 69 str. 3 d.)...	65
2.5. Ratifikuotų tarptautinių sutarčių vietos Lietuvos teisės sistemoje problema.....	69
2.6. Įstatymai. Seimo statutai.....	74
2.7. Poįstatyminiai aktai konstitucinėje teisėje.....	81
2.8. Fakultatyviniai konstitucinės teisės šaltiniai: problemos ir diskusijos.....	83
3 poskyris. Konstitucinės teisės mokslas. Konstitucinė teisė kaip studijų disciplina <i>/E. Jarašiūnas/</i>	86
3.1. Konstitucinės teisės mokslo sąvoka. Konstitucinės teisės	

mokslo metodai ir šaltiniai.....	86
3.2. Konstitucinės teisės mokslo raida pasaulyje.....	89
3.3. Konstitucinės teisės mokslo raida Lietuvoje	
/ <i>M. Maksimaitis</i> /.....	94
3.4. Konstitucinė teisė kaip studijų disciplina.....	101
II skyrius. KONSTITUCIJA	103
1 poskyris. Konstitucijos teorijos pagrindai / <i>E. Jarašiūnas</i> /.....	104
1.1. Rašytinės konstitucijos atsiradimas ir raida.....	104
1.2. Konstitucijos	108
sąvoka.....	
1.3. Konstitucijos savybės.....	110
1.4. Konstitucijos vertinimas socialiniu aspektu.....	113
1.5. Socialinės konstitucijos funkcijos. Konstitucija kaip	
teisinis, politinis ir filosofinis (ideologinis)	116
dokumentas.....	
1.6. Konstitucijos turinys. Konstitucinio reguliavimo raidos	
tendencijos.....	118
1.7. Konstitucijos normų galiojimas. Konstitucijos tiesioginio	
taikymo problema.....	121
1.8. Konstitucijos forma.....	123
1.9. Konstitucijos	124
struktūra.....	
1.10. Konstitucijų	126
klasifikacija.....	
1.11. Konstitucijos priėmimo ir keitimo	130
tvarka.....	
2 poskyris. Lietuvos konstitucijų raida / <i>M. Maksimaitis</i> /.....	132
2.1. Konstitucinės teisės ištakos Lietuvos Didžiojoje	
Kunigaikštystėje.....	133
2.2. Lietuvos konstitucijų raida 1918–1940 m.....	137
2.2.1. Laikinieji nepriklausomos Lietuvos valstybės	
konstituciniai aktai.....	137
2.2.2. 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija.....	142
2.2.3. 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija ir įstatyminis	
jos nuostatų realizavimas.....	147
2.2.4. Naujas požiūris į valstybės ir visuomenės uždavinius	
ir to požiūrio atspindys 1938 m. Lietuvos	
Konstitucijoje.....	149
2.3. Nepriklausomybės atstatymas 1990 m. ir Laikinasis	
Pagrindinis įstatymas.....	153
3 poskyris. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos bruožai	

/E. Jarašiūnas/.....	161
3.1. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimas ir priėmimas. /E. Jarašiūnas, M. Maksimaitis/.....	161
3.2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos forma, struktūra, turinys.....	170
3.3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos teisinės savybės.....	175
3.4. Lietuvos Respublikos Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos.....	178
3.5. Lietuvos Respublikos Konstitucijos interpretavimo problemos.....	181
3.6. Lietuvos Respublikos Konstitucijos keitimas.....	184
3.7. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos nagrinėjimo platesniame konstitucinių procesų kontekste problemos...	187
4 poskyris. Teisės konstitucionalizacija /E. Jarašiūnas/.....	190
4.1. Teisės konstitucionalizacija – šiuolaikinės teisės raidos tendencija.....	190
4.2. Konstitucijos įtaka teisės doktrinos raidai.....	192
4.3. Konstitucija ir teisėkūra.....	195
4.4. Konstitucija ir teisės praktika.....	197

III skyrius. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOS

PRINCIPAI /E. Kūris/.....	201
1 poskyris. Konstitucinių principų samprata.....	202
1.1. Teisės principų samprata ir funkcijos.....	202
1.2. Teisės principai ir konstituciniai principai.....	203
1.3. Konstituciniai principai ir konstitucinės normos.....	205
1.4. Konstituciniai principai ir statutinė teisė.....	209
1.5. Dar kartą apie konstitucinius principus ir konstitucines normas.....	216
2 poskyris. Pirminiai, sudėtiniai ir išvestiniai konstituciniai principai.....	218
2.1. Konstitucinių principų sistemos problema.....	218
2.2. Pirminiai principai.....	220
2.3. Sudėtiniai principai.....	222
2.4. Išvestiniai principai.....	222
2.5. Konstitucinė doktrina ir konstitucinė	225

jurisprudencija.....	
3 poskyris. Konstitucinių principų tipologijos problema.....	231
3.1. „Bendrieji” ir „kiti” konstituciniai principai.....	231
3.2. Konstitucinių principų tipologijos pagrindai.....	235
4 poskyris. Koordinaciniai principai.....	237
4.1. Konstitucijos viršenybė.....	238
4.2. Konstitucijos vientisumas.....	240
4.3. Teisinė valstybė.....	241
5 poskyris. Determinaciniai principai.....	254
5.1. Demokratija ir suverenitetas.....	254
5.2. Pilietinė visuomenė.....	257
5.3. Valdžių padalijimas.....	259
5.4. Pasaulietinė valstybė.....	264
5.5. Valstybės socialinė orientacija.....	266
5.6. Valstybės geopolitinė orientacija.....	271

IV skyrius. ŽMOGAUS TEISĖS IR JŲ ĮTVIRTINIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINĖJE TEISĖJE

<i>/T. Birmontienė/</i>	273
1 poskyris. Žmogaus teisių samprata ir klasifikacija.....	274
1.1. Žmogaus teisių samprata.....	274
1.2. Žmogaus teisių klasifikacija.....	280
2 poskyris. Žmogaus teisių, laisvių ir pareigų konstitucinė sistema.....	289
2.1. Žmogaus teisės Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.....	289
2.2. Pilietinės teisės.....	296
2.3. Politinės teisės ir laisvės.....	329
2.4. Socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės.....	332
2.5. Asmens pareigos.....	340
2.6. Žmogaus teisių ribojimo problemos.....	341
3 poskyris. Žmogaus teisių garantijos. Europos žmogaus teisių konvencijos reikšmė.....	347
3.1. Žmogaus teisių garantijos.....	347
3.2. Europos žmogaus teisių konvencija.....	358

V skyrius. LIETUVOS RESPUBLIKOS PILIETYBĖ. UŽSIENIEČIŲ TEISINĖ PADĖTIS /A. Normantas/.....	365
---	------------

1 poskyris. Lietuvos Respublikos pilietybė.....	366
1.1. Lietuvos Respublikos pilietybės sąvoka ir požymiai.....	366
1.2. Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimas.....	369
1.3. Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas.....	379
1.4. Dviguba pilietybė. Pilietybė ir santuoka. Tėvų ir vaikų pilietybė.....	383
1.5. Valstybės institucijos, tvarkančios pilietybės klausimus.....	386
2 poskyris. Užsieniečių teisinė padėtis. Prieglobsčio teisė.....	388
2.1. Užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje reglamentavimas. Užsieniečio sąvoka.....	388
2.2. Užsieniečių atvykimas į Lietuvos Respubliką ir išvykimas iš Lietuvos Respublikos.....	390
2.3. Laikinas ir nuolatinis užsieniečių apsigyvenimas Lietuvoje	391
2.4. Užsieniečių teisės, laisvės ir pareigos.....	394
2.5. Užsieniečių teisinė atsakomybė ir jų išsiuntimas iš Lietuvos Respublikos.....	398
2.6. Prieglobsčio teisė.....	401

VI skyrius. KONSTITUCIJOS APSAUGA. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS /J. Žilys/.....

1 poskyris. Konstitucijos apsauga. Konstitucinė kontrolė. Konstitucinės kontrolės prielaidos bei jos įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje.....	408
1.1. Konstitucijos apsaugos klausimas.....	408
1.2. Konstitucinės kontrolės įvairovė.....	414
1.3. Konstitucinės kontrolės politinės ir teisinės prielaidos tarpukario Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.....	419
1.3.1. Prielaidų atsirasti konstitucinei kontrolei tarpukario Lietuvos teisinėje sistemoje klausimas.....	419
1.3.2. Valstybės Taryba.....	423
1.3.3. Klaipėdos krašto statutinis teismas.....	425
1.3.4. Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas.....	427
1.4. Konstitucinės kontrolės koncepcijos formavimasis	

1988–1992 m.	430
2 poskyris. Lietuvos Respublikos Konstitucinis	432
Teismas.....	
2.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo statuso pagrindiniai bruožai.....	433
2.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veiklos principai.....	436
2.3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sudarymo tvarka.....	442
2.4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija	446
2.4.1. Konstitucinės kontrolės institucijų įgaliojimai.....	446
2.4.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija.....	448
2.4.3. Įstatymų teisėtumo klausimas.....	451
2.4.4. Kitų Seimo priimtų aktų teisėtumo klausimas.....	454
2.4.5. Respublikos Prezidento teisės aktų teisėtumas.....	455
2.4.6. Vyriausybės teisės aktų teisėtumas.....	456
2.4.7. Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimų teisėtumas.....	456
2.4.8. Išvada, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas.....	457
2.4.9. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumas.....	458
2.4.10. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir apkaltos procesas.....	459
2.4.11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija lyginamuoju aspektu.....	460
2.5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai.....	462
2.6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų statusas.....	467
2.7. Konstitucinio teismo proceso pagrindiniai bruožai.....	470
2.7.1. Byloje dalyvaujantys asmenys.....	470
2.7.2. Parengiamieji darbai prieš teisminį posėdį.....	475
2.7.3. Teismo posėdžio parengiamoji dalis.....	477
2.7.4. Įrodymų tyrimas.....	478
2.7.5. Teisminiai ginčai.....	480
VII skyrius. VALSTYBĖ.....	481
1 poskyris. Valstybė konstitucinėje teisėje /E. Jarašiūnas/.....	482

1.1. Valstybės sampratos problema.....	482
1.2. Valstybės elementai: tauta, teritorija, valstybės valdžia.....	486
1.2.1. Tauta.....	486
1.2.2. Teritorija.....	488
1.2.3. Valstybės valdžia.....	491
1.3. Valstybės teisinės savybės.....	493
1.3.1. „Valstybė – juridinis asmuo“ koncepcija.....	493
1.3.2. Valstybės suverenitetas.....	495
1.4. Valstybės funkcijos.....	500
1.5. Valstybės institutas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje...	502
2 poskyris. Istorinė Lietuvos valstybės raida /M. Maksimaitis/.....	506
2.1. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė.....	506
2.2. Lietuvos okupacinis valdymas.....	510
2.3. Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas.....	512
2.4. Atstatytoji Lietuvos valstybė 1918–1940 m.	514
2.5. Sovietinė okupacija.....	517
2.6. Vokiečių okupacija 1941–1944 m.	519
2.7. Antroji sovietinė okupacija.....	519
2.8. Antrasis Lietuvos valstybingumo atgimimas.....	521
VIII skyrius. VALSTYBĖS FORMA /E. Jarašiūnas/.....	523
1 poskyris. Valstybės formos sąvoka. Valstybės valdymo forma...	524
1.1. Valstybės forma – kompleksinė sąvoka.....	524
1.2. Valstybės valdymo formos sąvoka.....	526
1.3. Monarchija.....	527
1.4. Respublika.....	529
1.4.1. Sąvoka.....	529
1.4.2. Prezidentinė respublika.....	531
1.4.3. Parlamentinė respublika.....	533

1.4.4. Pusiaus prezidentinė respublika.....	535
1.5. Lietuvos valstybės valdymo forma.....	537
2 poskyris. Valstybės sandaros forma.....	542
2.1. Valstybės sandaros formos sąvoka ir valstybių klasifikavimas šiuo aspektu.....	543
2.2. Unitarinė valstybė.....	545
2.3. Federacinė valstybė.....	546
2.4. Kitokie valstybių susivienijimai (konfederacija, sandrauga, bendrija ir pan.).....	550
2.5. Lietuvos valstybės sandaros forma. Lietuva – unitarinė valstybė.....	551
3 poskyris. Politinis režimas.....	555
3.1. Sąvoka. Politinių režimų klasifikavimas.....	555
3.2. Demokratinis politinis režimas.....	557
3.3. Nedemokratiniai politiniai režimai.....	560
3.4. Lietuvos valstybė – demokratinė respublika.....	562
IX skyrius. NEVALSTYBINĖS ORGANIZACIJOS KONSTITUCINĖJE TEISĖJE /E. Vaitiekienė/.....	567
1 poskyris. Politinių partijų ir visuomeninių organizacijų teisinio reglamentavimo konstituciniai pagrindai.....	568
1.1. Politinės partijos ir visuomeninės organizacijos konstitucinėje teisėje.....	568
1.2. Politinių partijų ir visuomeninių organizacijų veiklos konstituciniai principai ir apribojimai.....	571
2 poskyris. Politinės partijos ir politinės organizacijos.....	573
2.1. Politinių partijų institucionalizavimas.....	574
2.2. Politinės partijos ir politinės organizacijos sąvoka.....	576
2.3. Politinių partijų funkcijos.....	578
2.4. Politinių partijų steigimo tvarka.....	579
2.5. Politinių partijų veiklos principai ir teisinės garantijos.....	582
2.6. Politinių partijų finansavimo šaltiniai ir lėšos.....	585
2.7. Politinių partijų finansinė kontrolė.....	587
2.8. Politinių partijų veiklos sustabdymas ir nutraukimas.....	588
2.9. Politinių partijų klasifikavimas.....	590

2.10. Partinės sistemos.....	592
3 poskyris. Visuomeninių organizacijų teisinė padėtis.....	595
3.1. Visuomeninių organizacijų funkcijos.....	595
3.2. Visuomeninių organizacijų steigimo tvarka ir veiklos apribojimas.....	597
3.3. Visuomeninių organizacijų veiklos teisinės garantijos.....	600
3.4. Visuomeninių organizacijų veiklos sustabdymas ir nutraukimas.....	601
3.5. Visuomeninių organizacijų teisinio reguliavimo ypatumai.	603
4 poskyris. Religinės bendruomenės ir bendrijos.....	609
4.1. Religinių bendruomenių ir bendrijų santykis su valstybe...	609
4.2. Religinių bendruomenių ir bendrijų steigimas ir veikla.....	612
X skyrius. RINKIMAI IR REFERENDUMAI /A.	618
<i>Normantas/.....</i>	
1 poskyris. Rinkimų teisė.....	619
1.1. Rinkimų teisės sąvoka. Aktyvioji ir pasyvioji rinkimų teisė	
Rinkimų rūšys. Rinkimų teisės šaltiniai.....	619
1.2. Rinkimų teisės principai.....	624
1.3. Rinkimų sistemos sąvoka ir rūšys. Rinkimų sistemų įvairovė. Rinkimų sistemos Lietuvos konstitucinėje teisėje	630
1.4. Rinkimų organizavimo ir vykdymo tvarka pagal Lietuvos Respublikos įstatymus.....	642
2 poskyris. Referendumas – tiesioginės demokratijos institutas..	654
2.1. Referendumo samprata. Referendumų klasifikavimas.....	654
2.2. Diskusija dėl referendumo prasmės: argumentai „už” ir „prieš”.....	660
2.3. Referendumų teisinis reguliavimas Lietuvoje.....	663
2.4. Referendumo organizavimo ir vykdymo tvarka.....	665
2.5. Referendumų patirtis Lietuvoje.....	671

XI skyrius. KONSTITUCINĖ VALSTYBĖS VALDŽIOS**INSTITUCIJŲ SISTEMA..... 674****1 poskyris. Valdžių padalijimas – demokratinės valstybės
valdžios organizacijos ir veiklos principas /E. 675***Jarašiūnas/.....*1.1. Valdžių padalijimas – svarbiausias demokratinės
valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principas..... 675

1.2. Valdžių prigimtis..... 680

1.2.1. Įstatymų leidžiamoji
valdžia..... 680

1.2.2. Vykdomoji valdžia..... 681

1.2.3. Teisminė valdžia..... 682

1.3. Valdžių padalijimo principo elementai..... 682

1.3.1. Valdžių atskyrimas ir savarankiškumas..... 682

1.3.2. Valdžių pusiausvyra..... 683

1.3.3. Valdžių sąveika..... 686

1.4. Valdžių padalijimo principo įgyvendinimo
problemos..... 6881.5. Valdžių padalijimas Lietuvos Respublikos
Konstitucijoje.. 689**2 poskyris. Valstybės valdžios institucijos /G. 690***Mesonis/.....*

2.1. Valstybės valdžios institucijų sąvoka..... 690

2.2. Valstybės valdžios institucijų sistema, jų struktūra ir
kompetencija..... 6922.3. Lietuvos Respublikos valstybės valdžios institucijų
sistema..... 696**XII skyrius. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS /G. Mesonis/..... 699****1 poskyris. Seimas kaip atstovaujamoji valstybinės valdžios
institucija..... 699**1.1. Lietuvos Seimo istorinė
raida..... 7001.2. Seimas – atstovaujamoji valstybės valdžios
institucija..... 701

1.3. Seimo rinkimų tvarka. Pirmalaikiai Seimo rinkimai..... 702

2 poskyris. Seimo nario teisinis 704**statusas.....**2.1. Seimo nario įgaliojimų įgijimas ir
pasibaigimas..... 704

2.2. Seimo nario teisės ir pareigos..... 705

2.3. Seimo nario veiklos garantijos..... 706

3 poskyris. Seimo	707
struktūra.....	
3.1. Seimo struktūriniai padaliniai.....	707
3.2. Seimo Pirmininkas.....	708
3.3. Seimo valdyba.....	709
3.4. Seimo komitetai ir komisijos.....	711
3.5. Seniūnų sueiga.....	713
3.6. Seimo kancleris.....	714
3.7. Seimo frakcijos.....	715
4 poskyris. Seimo kompetencija. Apkalta kaip parlamentinė procedūra.....	717
4.1. Seimo kompetencija.....	717
4.2. Parlamentinė procedūra – apkalta.....	726
 XIII skyrius. LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS	
<i>/G. Mesonis/.....</i>	731
1 poskyris. Valstybės vadovo institutas.....	731
1.1. Valstybės vadovo samprata.....	732
1.2. Valstybės vadovo instituto raida Lietuvoje.....	734
1.3. Respublikos Prezidento rinkimų tvarka. Įgaliojimų nutrūkimas.....	735
2 poskyris. Respublikos Prezidento kompetencija.....	740
2.1. Respublikos Prezidento įgaliojimai santykiuose su Seimu.....	740
2.2. Respublikos Prezidento įgaliojimai santykiuose su Vyriausybe.....	743
2.3. Respublikos Prezidentas ir teisminė valdžia.....	744
2.4. Respublikos Prezidento kompetencija krašto apsaugos bei užsienio politikoje.....	745
2.5. Malonė. Pilietybė. Valstybiniai apdovanojimai.....	746
3 poskyris. Respublikos Prezidento teisės aktai. Kiti Respublikos Prezidento statuso klausimai.....	747
3.1. Respublikos Prezidento teisės aktai.....	747
3.2. Respublikos Prezidento imunitetas. Respublikos Prezidento vėliava, antspaudas.....	748
3.3. Respublikos Prezidento valstybinis aprūpinimas ir aptarnavimas.....	749

XIV skyrius. LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

<i>/A. Pumputis/.....</i>	751
---------------------------	-----

1 poskyris. Vyriausybės samprata. Vyriausybių modeliai.....	752
1.1. Vyriausybės samprata. Interesų grupės ir vyriausybė.....	752
1.2. Vyriausybių modeliai.....	755
2 poskyris. Vyriausybės institutas Lietuvos Respublikos konstitucinėje teisėje.....	757
2.1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės instituto raida.....	757
2.2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudarymas. Vyriausybės veiklos pasibaigimas.....	759
2.3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kompetencija. Vyriausybės aktai.....	763
2.4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atsakomybės problema. Vyriausybės veiklos garantijos.....	766
2.5. Valdymo sistemos raidos perspektyvos.....	768
XV skyrius. TEISMAS /E. Vaitiekienė/.....	769
1 poskyris. Teisminės valdžios ypatumai. Istorinės teisminės valdžios ištakos Lietuvoje.....	769
1.1. Teisminės valdžios ypatumai.....	770
1.2. Istorinės teisminės valdžios ištakos Lietuvoje /M. Maksimaitis/.....	773
2 poskyris. Teisminė valdžia Lietuvos Respublikos konstitucinėje teisėje.....	779
2.1. Šiuolaikinė Lietuvos Respublikos teismų sistema.....	779
2.2. Teisminės valdžios ir prokuratūros santykių klausimas.....	785
2.3. Teisėjai ir jų statusas.....	786
2.4. Teismų veiklos konstituciniai principai.....	792
XVI skyrius. VIETOS SAVIVALDA IR VALDYMAS /S. Vidrinskaitė/.....	795
1 poskyris. Vietos savivalda.....	796
1.1. Vietos savivaldos ir valdymo samprata bei teisinis pagrindas, savivaldos sistema.....	796
1.2. Vietos savivaldos raida Lietuvoje.....	800
1.3. Vietos savivaldybės institucijos.....	805
1.3.1. Taryba.....	808
1.3.2. Valdyba.....	813
1.3.3. Meras.....	815
1.3.4. Savivaldybės kontrolės institucija.....	818
1.3.5. Savivaldybės viešojo administravimo įstaigos.....	820
1.4. Savivaldybių funkcijos.....	823

1.5. Savivaldybių ekonominės veiklos pagrindas.....	826
1.6. Savivaldybių atstovavimas ir santykiai su valstybės institucijomis.....	829
1.7. Lietuvos Respublikos savivaldybių administracinė priežiūra.....	830
1.8. Laikinas tiesioginis savivaldybių valdymas.....	833
2 poskyris. Vietos valdymo organizavimas.....	834
2.1. Vietos valdymo organizavimo problemos.....	835
2.2. Apskrities viršininko įgaliojimai įvairiose valdymo srityse..	837
2.2.1. Apskrities viršininko įgaliojimai švietimo, kultūros ir socialiniais klausimais.....	837
2.2.2. Apskrities viršininko įgaliojimai sveikatos priežiūros ir farmacinės veiklos klausimais.....	838
2.2.3. Apskrities viršininko įgaliojimai teritorijos planavimo ir paminklotvarkos klausimais.....	838
2.2.4. Apskrities viršininko įgaliojimai žemėtvarkos ir žemės ūkio klausimais.....	839
2.2.5. Apskrities viršininko įgaliojimai gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos apsaugos klausimais.....	840
2.3. Apskrities viršininko teisės.....	840
2.4. Apskrities viršininko administracija.....	841
2.5. Kelios baigiamosios pastabos.....	841
LITERATŪRA.....	842
I. Konstitucija ir Konstitucinio Teismo nutarimai.....	842
II. Kiti teisės aktai.....	858
III. Dokumentų rinkiniai.....	875
IV. Specialioji literatūra.....	875
V. Papildoma specialioji literatūra.....	881
VI. Interneto svetainių adresai.....	883
PRIEDAI.....	884

PRATARMĖ

Kaip matote, konstitucinės teisės vadovėlis lietuvių kalba pasirodo praėjus daugiau kaip dešimčiai metų po Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo. Galėtume pagrįstai priekaištauti šalies konstitucininkams dėl jų nerangumo. Tik vėl – šalies konstitucinės sistemos formavimosi ir raidos peripetijos, teisinės reformos eiga, visuomenės gyvenimo pokyčiai – tai aplinkybės, pateisinančios tokių vėlavimų. Neginčijama tiesa: tik ilgesnio šalies konstitucinės raidos tarpsnio analizė leidžia tikėtis, kad analitikams ir vertintojams pasiseks atskleisti konstitucinės tikrovės esmines savybes ir vystymosi tendencijas.

Laikinasis Pagrindinis įstatymas, 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės valdžios institucijų konstitucinės sistemos suformavimas, konstitucinės kontrolės¹ įsitvirtinimas, ryškėjanti teisės konstitucionalizacija – gairės, žyminčios šalies konstitucinės raidos kelią. Šis kelias grindžiamas pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, valdžios institucijų ir pareigūnų tiksliais veiklos ribomis. Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis aiškiai parodo Lietuvos žmonių orientaciją.

Pradedantieji konstitucinės teisės studijas nesunkiai ras šalies Konstitucijos, įstatymų ar poįstatyminių aktų tekstus, Konstitucinio Teismo nutarimus (visi šie teisės aktai skelbiami „Valstybės žiniuose“). Studijuojantiems konstitucinę teisę ypač svarbūs yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose suformuluota Lietuvos konstitucinės santvarkos samprata, išdėstytos įvairių Konstitucijos principų ir normų interpretacijos. Straipsniai konstitucinės teisės klausimais retsykliais pasirodo akademinėje spaudoje: Lietuvos teisės universiteto leidinyje „Jurisprudencija. Mokslo darbai“, Vilniaus universiteto leidinyje „Teisė. Mokslo darbai“, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės instituto žurnale „Teisės apžvalga“. Ne vienu straipsniu ar Konstitucijos normų komentaru galėjo pasidžiaugti ir leidinių „Teisės problemos“, „Justitia“ skaitytojai. Susidomėjusiems konstitucine teise ypač pravartu pasklaidyti ir Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto leidžiamą „Politologiją“, kurios kone kiekviename numeryje rasime straipsnių konstitucininkams rūpimomis temomis. Be to, kartas nuo karto pasirodo mokslinių konferencijų medžiagos. Tikimės, kad neišvengiamai artėja ir monografijų ar didesnių studijų konstitucinės teisės klausimais metas.

¹ Teisinėje literatūroje vartojamas sąvokas „konstitucinė kontrolė“, „konstitucinė priežiūra“ ar „konstitucinė justicija“, nepaisydami jų reikšmių niuansų, esame linkę laikyti sinonimais. Vadovėlyje vartojama sąvoka „konstitucinė kontrolė“.

Taip pat pažymėtina, kad iki šiol nėra knygos, kurioje būtų bandoma suformuluoti konstitucinės teisės teorijos pagrindus, kompleksškai išnagrinėti nūdienos Lietuvos konstitucinę teisinę tikrovę (konstitucinės teisinės idėjas, konstitucinės teisės normas, principus ir institutus, konstitucinius teisinius santykius). Teorinių pagrindų dažniausiai tenka ieškoti dar tarpukaryje parašytuose M. Römerio – pripažinto Lietuvos valstybės tyrinėtojo, konstitucinės teisės mokslo klasiko – veikaluose. Klasika visados klasika. Nors turime pastebėti, kad daugiau kaip per pusę amžiaus iš esmės pasikeitė konstitucinės teisės mokslo peizažas. Regime naujas problemas, naujas mokyklas, naujus ieškojimus. Dar gerai, kad šiais laikais anglų, prancūzų, vokiečių, rusų ar lenkų kalbomis parašytų monografijų, kuriose nagrinėjamos konstitucinės teisės problemos, ar konstitucinės teisės vadovėlių² ir Lietuvoje galima gauti. Bėda kita – užsienio autorių darbuose dominuoja savos realijos, specifinė problematika, savita tyrimo metodologija. Todėl reikėtų būti atsargiems ir mechaniškai netaikyti vieno ar kitų autorių formuluojamų teorinių nuostatų tiriant Lietuvos konstitucinę teisinę tikrovę, juo labiau, kad ir tie patys reiškiniai neretai įvardijami skirtingomis sąvokomis. Tik pradėjus studijas, nėra taip paprasta pasirinkti, kas universalu, išties reikšminga, o kas – mokslinė mada ar tik mokslo paraštės. Žinoma, pažiūrų įvairovė moko kritiškai žvelgti į tikrovę, padeda formuoti savo požiūrį. Tačiau pradžioje reikia pagrindų.

Konstitucinės teisės mokslas – ne vien teisinių žinių sandauga. Tai visados tam tikras konstitucinės teisinės tikrovės vertinimas, tam tikrų požiūrių nuosekli sistema. Tiriant konstitucines teisinės problemas, dažniau

² Norėtųsi nurodyti bent keletą vadovėlių užsienio kalbomis, kurie vienu ar kitu, dažniausiai teoriniu ar lyginamuoju, aspektu pravartūs ir pradedantiems Lietuvos konstitucinės teisės studijas: *Burdeau G., Hamon F., Troper M.* Droit Constitutionnel. 25e édition. Paris, L. G. D. J., 1997; *Ardant Ph.* Institutions politiques et droit constitutionnel. 4e édition. Paris, L. G. D. J., 1992; *Favoreu L., Gaia P., Ghevontian R., Mestre J. L., Pfersmann O., Roux A., Scoffoni G.* Droit constitutionnel. 2e édition. Paris, Dalloz, 1999; *Tribe L. H.* American Constitutional Law. Mineola, New York, 1978; *Redlich N., Schwartz B., Attanasio Y.* Constitutional Law. Second edition. New York, 1992; *Wade E. G. S. and Bradley A. W.* Constitutional and Administrative Law. London, 1986; *Alder J.* Constitutional and Administrative Law. Second edition. London, 1994; *Bradley A. W. and Ewing K. D.* Constitutional and Administrative Law. Twelve edition. Longman, 1998; *Stern K.* Staats und Verfassungsrecht. Einführung in das deutsche Recht. München, 1989; *Stein E.* Staatsrecht, 15., neu bearbeitete Auflage, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1995; *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland*, Herausgegeben von J. Isensee und P. Kirchhof. Heidelberg, 1987–1992; *Hesse K.* Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland, 18. erg. Aufl. Heidelberg, Müller Jur. Verl., 1991; *Garlicki L.* Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu. Wydanie 3. Warszawa, 1999; *Banaszak B.* Prawo konstytucyjne. Warszawa, 1999; *Sagan S.* Prawo konstytucyjne RP. Warszawa, 1999; *Baglaj M.* Konstitucionnoje pravo Rosijskoj Federaciji. Moskva, 1998; *Konstitucionnoje pravo* (red. V. Lazarev). Moskva, 1999; *Čirkin V.* Konstitucionnoje pravo: Rosija i zarubežnyj opyt. Moskva, 1998.

svarbesni ne atsakymai į keliamus klausimus, bet tų atsakymų argumentai, argumentai, atskleidžiantys reiškinių siūlomos sampratos esmę.

„Konstitucija, konstitucingumas, konstitucionalizmas – tai žodžiai ir sąvokos, kurios tapo ypač aktualios šiandien išsivadavusių iš komunizmo despotijos šalių, taip pat ir Lietuvos politologijai, teisės mokslui ir visuomenės sąmonei“³. Todėl suprasti šias sąvokas, išmokyti praktiškai taikyti teisę – vienas iš studijuojančio teisės mokslus asmens uždavinių. Šalies politinis ir teisinis gyvenimas prieštaringas – tai „gyvos“ visuomenės požymis. Tačiau nūdienos sąlygomis sėkminga visuomenės raida galima tik gerbiant asmens teises ir laisves, suprantant, kad valdžia prasminga tik tarnaudama žmonėms. Konstitucijos esmę geriausiai išreiškia dvi idėjos: valdžios ribojimas bei žmogaus teisių ir laisvių apsauga.

Labai svarbu konstitucinius pradus įtvirtinti visoje teisinėje sistemoje. Tai teisės stabilumo, demokratiškumo, teisiškumo geriausias laidas. Gaila, kad teisinio gyvenimo konstitucionalizacijos idėja tik skinasi kelią. Lietuva negali nejausti ir tarptautinio konteksto įtakos. Konstitucinės teisės reiškinių tyrinėtojai pastebi būdingas konstitucinės teisės raidos šiuolaikinėse valstybėse tendencijas: konstitucijos – teisinės sistemos branduolio – reikšmės pripažinimą, konstitucinio teisinio reguliavimo apimtį išaugimą, bendražmogiškų vertybių įtaką konstituciniam teisiui reguliavimui, konstitucinės teisės dėmesį svarbiausioms visuomenės ekonominėms, socialinėms ir kultūrinėms problemoms, tarptautinės teisės įtaką nacionalinei teisei ir t.t.

Kiekvieno dalyko studijoms reikia pradžiamokslis. Šis vadovėlis – pradedančiųjų konstitucinės teisės studijas „kelionės vadovas“. Juo siekiama išmokyti analizuoti ir vertinti konstitucinę teisę tikrovę. Vadovėlyje pabandyta atskleisti svarbiausių konstitucinės teisės koncepcijų esmę, siekta parodyti teisinių reiškinių tarpusavio sąsajas, vidinius ryšius. Vadovėlis – tik pačių pagrindinių konstitucinės teisės teorijos ir Lietuvos konstitucinės teisės problemų apžvalga, bandymas paaiškinti bent pačias svarbiausias problemas. Dėstydami savo požiūrį, pasistengsime priminti, kad yra autorių, tam tikrą reiškinį vertinančių kitaip. Manome, kad studentas nuo pat pirmųjų studijų dienų turėtų suprasti, kad moksle nėra vienos tiesos, kad tą patį dalyką galima tirti ir vertinti įvairiais požiūriais. Tačiau didesnės mokslinės polemikos vengsime – nuolat prisimename, kad rašome vadovėlį.

Keletas klausimų, į kuriuos reikia atsakyti.

Pirmas: kodėl, nors vadovėlis pavadintas „Lietuvos konstitucinė teisė“, o ne „Konstitucinė teisė“, jame gana daug vietos skiriama konstitu-

³ Stačiokas S. Mykolas Römeris ir mūsų dienų Lietuva // Römeris M. Konstitucinės ir teisės teisės pasieniuose. Vilnius, 1994. P. 1.

cinės teisės teorinėms problemoms? Kodėl nevengiama pasiremti metodika, būdinga lyginamajai teisėtyrai? Atsakymas: konkrečios šalies konstitucinės teisės studijos nelabai įsivaizduojamos be teorinių konstitucinės teisės pagrindų išdėstymo. Lietuvos konstitucinę sistemą galima suprasti tik perpratus konstitucinės teisės teorijos pagrindus. Todėl konstitucinės teisės teorijai, ypač pirmoje vadovėlio dalyje, bus skiriamas didesnis dėmesys, taip pat atskleidžiant ir Lietuvos konstitucinę specifiką. Antroje vadovėlio dalyje daugiausia bus aiškinama apie Lietuvos konstitucinės teisės institutus. Autoriai nevengs ir istorinio rakurso. Ir Lietuvos valstybės, konstitucinės minties, ir konstitucinio reguliavimo raidos, ir atskirų konstitucinės teisės institutų vystymosi analizė padės suprasti šių dienų realijas. Prireikus, kaip minėta, nevengsime ir palyginimų. Tiesa, komparatyvistikos bus nedaug, tik tiek, kiek būtina šiame studijų etape. Lyginamoji konstitucinė teisė studentų lauks kitais studijų metais. Tai bus pradėtų konstitucinės teisės studijų tęsinys.

Antras klausimas: kas vadovėlyje bus nagrinėjama? Visų pripažintos konstitucinės teisės mokymo programos Lietuvoje kol kas nėra. Aukštosios mokyklos pačios rengia mokymo planus. Aišku viena, kur besimokyti studentas, tam tikras žinių minimumas yra būtinas. Todėl vadovėlio pirmame skyriuje „Konstitucinės teisės įvadas“ aiškinsime konstitucinės teisės sąvokos vartojimą įvairiais aspektais, analizuosime konstitucinę teisę kaip teisės sritį, teisės mokslą ir studijų discipliną. Antrame skyriuje „Konstitucija“ bandysime dėstyti konstitucijos teorijos pagrindus, Lietuvos konstitucijų raidą, 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos bruožus. Trečias skyrius „Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai“ atskleidžia konstitucinio reguliavimo esmę. Žmogaus teisės, pilietybės santykiai nagrinėjami ketvirtame skyriuje „Žmogaus teisės ir jų įtvirtinimas Lietuvos Respublikos konstitucinėje teisėje“ bei penktame skyriuje „Lietuvos Respublikos pilietybė. Užsieniečių teisinė padėtis“. Šeštas skyrius „Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas“ skirtas konstitucinės kontrolės institutui. Septintame ir aštuntame skyriuose „Valstybė“ bei „Valstybės forma“ nagrinėjamos valstybės organizacijos konstitucinės problemos. Devinto skyriaus pavadinimas „Nevalstybinės organizacijos konstitucinėje teisėje“ rodo, kad bus nagrinėjamos nevalstybinių organizacijų konstitucinėje teisėje problemos. Dešimto skyriaus „Rinkimai ir referendumai“, vienuolikto skyriaus „Konstitucinė valstybės valdžios sistema“ pavadinimai atskleidžia, kokie klausimai nagrinėjami. Dvyliktame–šešiolikto skyriuose aptariama Lietuvos valstybės valdžios institucijos – Lietuvos Respublikos Seimas, Respublikos Prezidentas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, teismai, taip pat vietos savivalda ir valdymas. Palyginę šio vadovėlio turinį su užsienio autorių

parašytais panašaus pobūdžio darbais, pastebėsite, kad kai kurios konstitucinės teisės problemos liko nepaliestos, o kitoms, atrodo, skirta daug dėmesio. Tai paaiškinama paprastai: lėmė ir Lietuvos konstitucinės realijos, ir pasirinkta vadovėlio koncepcija. Vadovėlis – tai ir bandymas ieškoti optimalios konstitucinės teisės pažinimo klausimų bei temų visumos.

Trečias klausimas: kaip bus nagrinėjamos nurodytos temos? Vadovėlis nėra monografija. Jo tikslas kuklesnis – suteikti būtinų žinių pradedančiam teisės studijas. Tačiau nesame linkę „nuleisti” mokslinio nagrinėjimo „kartelės”. Aiškus ir išsamus klausimo nagrinėjimas – siektinas idealas. Teoriniai pagrindai, Lietuvos konstitucinis teisinis reguliavimas ir jo taikymo praktika – kiekvieno skyriaus svarbiausi elementai. Šio vadovėlio ypatumas – konstitucinės teisės klausimų nagrinėjimas kuo plačiau remiantis konstitucine jurisprudencija. Tikimės, kad vadovėlis padės geriau suprasti svarbiausias konstitucinės teisės idėjas, teisinį reguliavimą ir konstitucinius teisinius santykius.

Ketvirtas klausimas (tikriausiai iškils vėliau, jau ėmusis tarptautinės, civilinės, baudžiamosios, administracinės ar kitų teisės sričių, taip pat politologijos studijų): kodėl tos pačios problemos nagrinėjamos, pvz., ir konstitucinėje, ir tarptautinėje teisėje bei konstitucinėje teisėje ir politologijoje? Atsakymas: taip, tai tos pačios problemos, tačiau jos nagrinėjamos skirtingu aspektu. Toks įvairiapusis tyrimas tik didina tikimybę, kad pavyks atskleisti esminius reiškinių bruožus, padės geriau suprasti jo esmę.

Vadovėlio autorius, nepaisant jų gyvenimo patirties, mokslinių pažiūrų skirtumų (moksle ginčai neišvengiami ir netgi būtini) vienijo noras parengti būtiną teisės studijų lietuvišką konstitucinės teisės vadovėlį. Tvarkydami tekstą, siekėme, kiek tai padaryti yra įmanoma, pusiausvyros tarp vadovėlių vienijančios idėjos ir atskirų autorių pažiūrų savitumo. Bendras darbas nepaneigia autorių siūlomų koncepcijų individualumo. Taip pat siekėme pusiausvyros tarp to, kas laikoma konstitucinės teisės mokslo klasika, ir tarp to, kas moderniuose ieškojimuose atspindi nūdienos dvasią.

Vadovėlyje panaudota norminė medžiaga, datuojama 2001 m. birželio 15 d. Cituodami teisės norminius aktus (taip pat ir Konstitucinio Teismo nutarimus), vadovėlyje nenurodome „Valstybės žinių” numerio, kuriame jie buvo išspausdinti, kadangi visus šiuos teisinius šaltinius pateikiame vadovėlio pabaigoje – literatūros sąrašė.

Jei šis darbas padės konstitucinės teisės studijoms, galėsime manyti, kad savo tikslą pasiekėme. Lauksime pastabų ir pasiūlymų. Tai padės mūsų tolesniame darbe.

Dėkojame visiems, padėjusiems rengti šį vadovėlį. Be jų pagalbos vargu ar būtume įvykdę užsibrėžtą tikslą.

Vilnius, 2001 m. birželio 15 d.